

Special: Zin in de natuur

UIT DE GROND, IN DE LUCHT, IN HET LICHT, OP HET WATER

Tekst: Bert van der Kruk
Beeld: Frank Penders

Rust of stilte, zin of zelfs God – we zoeken van alles in de natuur. Maar vinden we ook iets? *Volzin* gaat op zoek en laat zich daarbij – speels en losjes – leiden door de vier elementen. Waarom wroeten sommige mensen zo graag in de grond? Waarom gaan ze pootjebaden in een moeras? Waarom staren ze altijd door een verrekijker? Waarom brengen ze de zon een groet? En wat zoeken ze toch in de weidsheid van het water? In vier artikelen leest en ziet u hun antwoorden, met daaraan gekoppeld enkele beschouwingen over de verstoorde relatie tussen mens en natuur. “Je ziet een groen landschap en denkt: o, wat mooi. Maar het is monotoon, verzuurd.” ●

Tegel eruit, plant erin

De landelijke vereniging *Groei & Bloei* organiseerde in juni op diverse plaatsen in Nederland de actie *Tegel eruit, plant erin*. Zo ook in Soest, waar overwegend oudere inwoners een steen of tegel inruilden voor een tuinplant. "Ik heb de pissebedden er net afgehaald", meldt een dame. Een andere vrouw komt met twee tegels aan zetten. "Een van de kerk en een van mezelf." Het viel de bezoekers wel een beetje tegen dat ze de tegel ook weer mee terug naar huis moesten nemen. Groei & Bloei wil met het initiatief de verstening in tuinen te lijf gaan en Nederland een beetje groener maken.

Uit de grond

HIJ DIE DE SLA LAAT GROEIEN

De aarde bepaalt wat de moestuinier op zijn bord krijgt. "Ik loop de tuin in en zie dat er een glaskoolraapje geoogst kan worden, dus eet ik vandaag een glaskoolraapje. Met wat sla. De natuur reikt het mij aan."

Je hoeft geen hectare zeelei tot je beschikking te hebben, zoals schrijver Maarten 't Hart, om zo'n beetje het hele jaar uit je eigen moestuin te kunnen eten.

In een doorsneetuin van een hoekhuis in het Limburgse Landgraaf lukt dat ook, zo bewijst Annemiek van Deursen (63). Met groot geduld en inventiviteit legde zij rond haar huurwoning een 'eerlijke moestuin' aan. Net als Maarten 't Hart schrijft ze erover (*De eerlijke moestuin*, uitgeverij Simplify Life).

Niet alleen in de gewone grond, ook in verhoogde bakken, potten, emmers en teilen groeien haar peulen, kooltjes, tomaten en courgettes. Hoe langer je kijkt, hoe meer je ziet. Dit is het domein van iemand die met liefde tuiniert, dat zie je. En van iemand die het in het leven aardig voor haar kiezen heeft gekregen, dat hoor je dan later. Maar de tuin heelt vele wonden.

Een soort mediteren

Ze groeide op in een groot katholiek gezin, met een moeder die eigenlijk geen kinderen wilde en een vader die haar de zorg over de grote moestuin toevertrouwde. Met haar vader had ze een goede band, maar verder was er weinig liefde in het gezin. Zelf heeft ze drie huwelijken achter de rug en een zoon die altijd veel zorg heeft gevraagd. Tel daarbij op dat

haar gezondheid veel te wensen over laat en dat ze als vrijwilliger van het Consu-minderhuis mensen in financiële nood begeleidt, en je begrijpt waarom ze zegt dat het leven soms zwaar is.

Maar wat je ziet, is een levenslustige, optimistische vrouw. De moestuin is haar geheim. Die bespaart haar niet alleen een gang naar de groenteboer, maar ook naar de meditatieclub en de psychiater. "Als ik in de tuin ben, vergeet ik wie ik ben, ik vergeet hoe oud ik ben. Ik zak helemaal weg in de tijd. Als ik er 's ochtends vroeg ben, vergeet ik soms zelfs me aan te kleden en te douchen. Dan loop ik daar rond in mijn nachtjapon, op een paar bergschoenen." In de tuin is altijd veel te doen. "Ik doe het op mijn gemakje, voor de voet weg. Ondertussen raakt mijn hoofd automatisch leeg. De dingen die ik op mijn werk heb meegemaakt, worden opgeruimd. Ik ga in mijn gevoel hangen, zoals ik dat altijd noem. Ik voel alleen maar vrede-ghed, geluk. Het is een soort mediteren. Als iemand me op dat moment zou bellen, zou ik in shock raken."

**'We gaan de
verstenen te lijf'**

Oorsprong van alles

Hoe dat allemaal kan? Dat heeft te maken met de aarde, de oorsprong van alles. "Ik noem haar mijn moeder aarde. Ze werkt helend. Wat moeten we zonder de aarde? Daar komt alles uit voort, het hele leven. De aarde verzorgt ons. Je legt zaad in de grond en het gaat vanzelf groeien. In de winter is alles afgestorven, in de lente komt alles op en in augustus is het hier één grote jungle van groen. Als ik me zorg maak over de toekomst, hoef ik maar te kijken naar de tuin, en ik word rustig. Ik weet: er is altijd genoeg."

Dat andere mensen diezelfde aarde misschien maar vies vinden, met al die wurmen en andere beestjes erin, kan ze niet begrijpen. Van Deursen: "Is dat echt zo, heb je dat weleens gehoord? De aarde is niet vies en de beestjes die erin rondlopen, hebben allemaal een functie: de regenwormen zetten mijn tuin om. Weet je wanneer grond vies is? Als mensen er afgewerkte olie in laten lopen." Om de aarde goed te kunnen voelen, werkt ze altijd zonder tuinhandschoenen.

Het past in haar streven om zo simpel mogelijk te leven. Hoewel ze naar eigen zeggen "een idiote jeugd" heeft gehad, verlangt ze wel terug naar de overzichtelijke tijd van vroeger. "Ik heb een grote hang naar eenvoud, naar een simpel leven zonder elektrische apparaten. Gewoon →

simpel. Een leven vol hergebruik. Als ik iets koop, moet het duurzaam zijn. En als ik iets eet, moet dat het liefst uit eigen tuin komen.”

Vandaag een koolraapje

Al werkend in de tuin biedt de aarde haar soms oplossingen voor haar werk of inzichten in haar leven. “Die komen letterlijk uit de aarde, zo voel ik dat.” Ze had geregeld last van ontstekingen en wilde geen antibiotica gebruiken. Toen ook de cranberry’s geen effect meer hadden, ontdekte ze dat de bladeren van Oost-Indische kers soelaas boden. Het plekje waar ze eigenlijk bonen had willen zetten, werd steeds overwoekerd door deze snelle groeier. Dat gebeurde volgens haar niet voor niks. “De natuur had daar een bedoeling mee, die wilde mij wat zeggen.”

Zo vertelt de aarde haar nog meer. “Ze zegt mij wat ik eet vandaag. De meeste mensen zijn helemaal verleerd zich te voegen naar de natuur. Ze staan met de mobiele telefoon in de supermarkt en bel-len met het thuisfront om te vragen wat ze die dag moeten eten. Dat heb ik helemaal niet. Ik loop de tuin in en zie dat er een glaskoolraapje geoogst kan worden, dus eet ik vandaag een glaskoolraapje. Met wat sla. De natuur reikt het mij aan.”

Die afhankelijkheid van de natuur vindt ze prettig. “We hebben niks te vertellen, de natuur maakt de dienst uit. Je kunt niet in je agenda zetten dat je zaterdag in de tuin gaat werken, want je weet niet hoe het weer dan is. Het is de natuur die vertelt wanneer het regent of de zon schijnt, en wanneer de tuinbonen goed zijn.” Daarachter schuilt volgens Van Deursen een goddelijke macht of kracht: “Hij die de sla laat groeien”.

Sneller op ons bord

Op dit punt aangekomen zou schrijver Maarten 't Hart het niet kunnen laten een ironische opmerking te plaatsen. Schuifelend door zijn enorme tuin, zonnehoejde op het hoofd, merkt hij in een van de heerlijke tv-uitzendingen van *Maartens moestuin* (Vpro) op dat zijn tuin juist allerlei aanwijzingen biedt voor de afwezigheid van schepper of een intelligent ontwerp. Zo'n hogere macht zou er immers wel voor gezorgd hebben dat alles

veel vierkanter groeide om het sneller op ons bord te krijgen.

In zijn boek *De groene overmacht* haalt hij dichter Adriaan Roland Holst aan, die ooit zei: “Ik in de tuin werken? Geen denken aan, dat laat ik een ander doen, God is mijn tuinman.” Het inspireerde 't Hart om in zijn eerste jaar als moestuinder God zijn ‘Hoge Gang’ te laten gaan. Dat had hij beter niet kunnen doen. “Als je God aanstelt als je tuinman, blijkt al snel dat Hij, tenminste op de grondsoort waar ik zit, zoeklei, opvallend gemakzuchtig is. Hij zet overal manshoge brandnetels neer en

wisselt dat af met snelgroeïende vlieren of met drastisch voortwoekerende bramen.

Om het geheel een lieflijker aanzien te geven, laat Hij overal haagwinde opkomen.” Maar als je zo'n tuin dan eenmaal op orde hebt, levert die wel voedzame en goedkope maaltijden op, zo blijkt. Dat een maaltijd altijd lekker moet zijn, is volgens de ex-gereformeerde schrijver een groot misverstand. Zo biedt elke uitzending of elk stukje uit zijn tuinboek wel een wijze les, die echter van heel andere orde is dan die van Annemiek van Deursen of bijvoorbeeld theologe Els Gryson uit Leuven.

De witte kool en ik

Tijdens een burn-out volgde Gryson een cursus ecologisch moestuinieren. Sindsdien is haar tuin de plek waar zij de verstrengeling met de natuur ervaart. “Ik kom uit de grond die ik bewerk en ga er terug in – wij komen tenslotte voort uit dezelfde processen en materie. De witte kool en ik, wij hebben eigenlijk veel gemeen. Wij komen beiden uit de sterrenstof. Het is dus belangrijk dat ik op goede voet leef met deze natuur.”

De natuur leert haar dat alles in beweging is. “Van groeien en vergaan en opnieuw groeien en vergaan. Het is een proces van miljoenen jaren waarin ik opeens verschijn als homo sapiens. Ik ben onderhevig aan dezelfde kosmologische wetten. Het helpt me om mijn eigen lichamelijke vergankelijkheid beter te situeren en te aanvaarden. Mijn tijd op aarde is maar van kortstondige aard: een seizoen duurt maar drie maanden, de groeitijd van een gewas is gelimiteerd en zelfs de mooiste bloem bloeit maar tijdelijk.”

De tuin houdt haar ook voor dat alles zijn tijd heeft. “Het grassprietje groeit niet sneller door eraan te trekken. We moeten dus niet impulsief zijn in ons handelen, we moeten handelen door niet te handelen – *wu wei*, zoals dat in het taoïsme heet.” Het onderstreept het belang van geduld, volgens Gryson een bijna teloorgegangene deugd. “Terwijl de boer slaapt, kiemt het zaad.”

‘De natuur heeft een bedoeling, wil mij wat zeggen’

Kattenbaktuinen

Het is juist dit geduld dat de moderne consument niet gegeven is, zo blijkt uit de bundel *Grond* van filosoof Jan-Hendrik Bakker. Hij laat onder anderen directeur Han de Groot van de koepelorganisatie van tuincentra aan het woord: “Mensen komen steeds vaker voor instant-consumptie. Ze willen iets hebben en dan moet het er ook meteen zijn. Maar weinig mensen kopen nog zaad voor tomatenplanten.

Je kunt tegenwoordig in de centra grote planten krijgen met de tomaten er al aan.” Het cyclische en langetermijndenken dat de omgang met grond en natuur doorgaans kenmerkt, kan ook de groenconsument niet meer opbrengen. “Veel tuiniers denken niet meer vooruit: dat je in het najaar bollen moet planten om in het voorjaar te kunnen genieten. Ze vinden het bovendien een beetje vies, dat gewroet in de grond, en weten ook niet goed hoe bollen geplaatst moeten worden.” Gelukkig is daar de ‘easybol’ van Intratuin: een biologisch bakje met zeven bollen op een rij. Alleen even het deksel eraf en het groeiproces kan beginnen.

Deze kant-en-klaarproducten vinden vervolgens hun weg naar de goeddeels versteende stadstuin in een Vinexwijk of elders. Bakker: “Grond speelt nog maar een marginale rol. De bestrating is nummer één, de plantenbakken worden er later ingereden met een steekwagentje.” Het actieve tuinieren is volgens hem duidelijk op de terugtocht; blijkens onderzoek heeft veertig procent van de tuineigenaren zelfs “een haast vijandige houding” tegenover deze tijdspassering. “De tuin is voor hen vooral eigen territorium. Het is een sociale ruimte, een plek voor de kinderen om te spelen of een uitbreiding van het huis. Tuinieren zelf is voor deze groep een noodzakelijk kwaad. Het is corvee; hun tuin moet zo onderhoudsvriendelijk mogelijk zijn.” ‘Kattenbaktuinen’ noemt tuinboekschrijver Romke van der Kaa dergelijke tuinen.

Tuinieren als hobby zal uitsterven, zoals ook het borduren en handwerken, merken anderen op. Je zou het niet zeggen, met alle aandacht voor duurzaamheid en initiatieven voor een andere, groene manier van leven. Enthousiastelingen leggen tuinen aan op braakliggende landjes in de stad en op daken van flats en voeren actie onder het motto: Tegel eruit, plant erin. Of is dat slechts een onderstroom?

Oorlog voeren

Ondertussen krijgt de bovenstroom steun uit onverdachte hoek. Gerbrandt Bakker schreef onlangs in *Trouw* dat hij wordt gezien als schrijver die erg van de natuur houdt, omdat hij daar “zo mooi over schrijft”. Niets is minder waar. “Een tuin uit de grond stampen, is als oorlog voeren, waarbij ten eerste wordt aangekend dat de tuinier vanzelfsprekend de goeie kant is. De natuur is de slechterik, die voert slinkse aanvallen uit, graaft zich hardnekkig in en als het echt niet anders kan, wordt de staat van beleg uitgeroepen.”

Nee, met die zo vaak geroemde natuur wordt het niks, zeker niet in zijn Eifeltuin waarin Bakker langzaam maar zeker terrein veroverd. “Ik hou van een pad, ik hou van bestrating, terrassen, orde. De natuur is mij te wispelturig, te groot, een duister en wanordelijk vijandelijk leger. Elke tuinier die zegt dat hij tuiniert omdat hij zo van de natuur houdt, heeft het niet helemaal begrepen.” ●

Dauwtrapwandeling in Gouderak.
"De wereld is nog stil."

In de lucht

IN DE VROEGTE GEBEURT HET

In de lucht boven de polder hoort het in het voorjaar een vrolijke drukte te zijn, zeker vroeg op de dag. Steeds vaker is het er stil. "Als je door je kijker zo'n vogel staat te bewonderen, sta je oog in oog met een andere werkelijkheid."

Het is net na vijven in de ochtend, Hemelvaartsdag. De wereld wordt langzaam licht, niet erg uitbundig, want er hangt nog steeds regen in de lucht. In de buurt van Gouda is alles in diepe rust, maar niet in de Veerstalhoeve in Gouderak. Hier verzamelen zich de eerste mensen voor de jaarlijkse dauwtrapwandeling. Straks struinen ze door weilanden die normaal alleen voor koeien en paarden toegankelijk zijn en soppen ze op hun blote voeten door het hoogveen van een beschermd natuurgebiedje. Maar eerst drinken ze koffie en betalen ze een tientje voor deelname. Dauwtrap-

pen mag dan een eeuwenoude traditie zijn, tegenwoordig is het vooral een uitje georganiseerd door natuurclubs. Daar hoort entreegeld bij, en een ontbijt na afloop. In Gouderak is de traditie een kleine twintig jaar geleden van stal gehaald uit protest tegen de aanleg van de rondweg van Gouda, die dwars door een zeldzaam stukje natuur zou gaan. Het protest heeft een beetje geholpen: de rondweg ligt inmiddels op het minst schadelijke tracé. En de dauwtrapwandeling is gebleven. We gaan het eerste weiland in, over een paadje van platgetrapt gras. De wereld is nog stil. Waar zijn de weidevogels? Tijdelijk verjaagd door de vroege wandelaars

– er zullen er ongeveer 250 meedoen – of voorgoed verdreven door de boeren? De mensen praten op gedempte toon, alsof het vroege uur daar om vraagt. Er zijn veel ouders met kinderen, van wie sommigen wat uitjes betreft wel wat gewend zijn. Als we over een gammel bruggetje een sloot passeren, roept een moeder tegen haar zoon: "Deze is minder eng dan die in Oeganda, Jorn."

Veenpluis en zonnedaauw

Waarom de mensen zo vroeg uit hun bed komen voor een georganiseerde wandeling door de weilanden? "Gewoon de lol van het lopen", zegt een grootvader die

met twee kleindochters al eerder meeliep. Zoek er verder niks diepers achter, ook niet op deze vanouds religieuze dag. “Ik ben opgegroeid in de polder, en de polder moet zo blijven. Maar ja, kijk eens naar al die hoogspanningsmasten – dat is toch geen gezicht?”

Twee oudere vriendinnen lopen elk jaar mee. Verder zien ze elkaar weinig, maar deze dauwtrapwandeling is heilig. Ze genieten van het landschap, de vroegte, de stilte. Ze storen zich alleen wel aan het oprukkende asfalt op de oude Tiendweg en andere dijkjes die eeuwen achtereen alleen met gras bedekt waren. “Het is zo gekamd allemaal, aangeharkt.” Maar de blotevoetenervaring in het naderende hoogveengebiedje maakt alles goed. “We verklappen niks, ontdek het maar.” Inderdaad is het een zinderende ervaring om even later via een wiebelende plank

‘Je zoekt een steenarend, maar krijgt een waterspreeuw’

over een sloot het hoogveen te betreden, sponzig landschap waarin je een centimeter of tien wegzakt. Bij elke stap spuit een straaltje water tussen de tenen door. Lekker, het water is niet echt koud. De wandelaars die demonstratief de schoenen of laarzen aanhouden, missen heel wat. Kinderen houden wel van het gespetter. Verderop krijgen we uitleg van terreinbeheerder Rolf van Beek over de plantjes in het natuurgebied. Er zijn veel minder soorten dan dertig jaar geleden. Door verzuring zijn bijvoorbeeld alle orchideeën

verdwenen. Maar veenpluis en zonnedauw gedijen juist weer heel goed. Zijn uitleg over laatstgenoemde vleesetende plantje doet het goed bij de kinderen. “En kijk, hier heb je een wateraardbei.”

We kuieren terug langs de vliet. Vanuit het riet klinkt het geluid van karekieten en andere rietvogels. Zou de blauwborst hier zitten? “Zie je de purperreiger?”, vraagt een passerende man. “Die komt hier geregeld voor.” “Ja ja, maar vandaag dus mooi niet. Op een paar uitzonderingen na houden de vogels zich gedeisd. Dat zou niet moeten mogen, zo vroeg in een Hollandse polder.

Duikelen en kwetteren

Hoe anders is het ruim een week later, op alweer een kerkelijke feestdag, in polder Arkemheen boven Amersfoort. Voor je het weet hangen er grutto's boven je hoofd ➡

“Gewoon de lol van het lopen.”

die krijsend duidelijk maken dat je hun territorium betreedt. Kieviten duikelen in de lucht, tureluurs scheren kwetterend voorbij, zwaluwen scheren over de sloot. Arkemheen is een beschermd vogelgebied, vandaar de drukte in het luchtruim. De boeren maaien hier pas laat in het seizoen, als de gruttonesten al leeg zijn. Bovendien zijn grote stukken van de polder in bezit van Staatsbosbeheer.

De vroege zondagochtend is het ideale moment om deze polder te doorkruisen, wandelend of op de fiets. Sinds jaren doe ik dat, het liefst als het net licht wordt, steeds aantekendend wie ik verder tegenkom en wat ik in de weilanden zie neerstrijken en in de polderlucht zie vliegen. Arkemheen is niet groot, maar elke week valt er wel iets nieuws te ontdekken. Elke keer is de polder anders.

Het mooie is dat de verkaveling er nog ongeschonden bij ligt. In 1958 stemden de overwegend orthodox-protestantse boeren van Nijkerk tegen de ruilverkaveling. Ze vonden die opgelegde nieuwigheid van de overheid maar niks. Het gevolg is dat de grillig lopende krek en rafelige kavels – met oude namen als Abrahamsschoot, Lazaruskamp en Vleesland – nog steeds terug zijn te vinden in het open, weidse land. Daar is weinig aan veranderd sinds de aanleg van de zeedijk eind veertiende eeuw. Die historische continuïteit biedt een prettig soort rust voor een onrustige ziel.

Komen en gaan

De polder is vooral de plek die elke keer verwondert. Verwondering over alles wat er vliegt en dát het vliegt. Hoe weten grutto's die in Afrika overwinteren toch altijd dit nietig stukje Nederland weer te vinden? Of de boerenzwaluwen? Zoals een van de andere poldergangers opmerkte: "Als wij verder dan tien kilometer moeten rijden, kunnen we al niet meer zonder tomtom. Zo'n boerenzwaluw vliegt

Mijn wekelijkse polderdienst is een oefening in kijken en luisteren

"Lekker, het water is niet echt koud."

zes-, zeventienduizend kilometer uit Botswana om terug te keren naar dezelfde boer, dezelfde schuur, ja soms dezelfde balk. Schitterend!"

En dan de blauwborst. Ergens in april weet je dat hij opduikt in de brede rietkraag langs het Randmeer, heen en weer wuivend boven in een riethalm. Die eerste hernieuwde kennismaking is altijd een sensatie: fijn dat je er weer bent, ik ben er ook nog. Het scherpe blauw van keel en borst, het ontroerende witte vlekje daarin, de roodbruine band daaronder – het is betoverend. En dan het gezang van zo'n beestje! Als je door je kijker zo'n vogel staat te bewonderen, sta je oog in oog met een andere werkelijkheid. Ondertussen denk je: kijkt die blauwborst nu ook naar mij? En wat ziet hij dan?

Bij het opstuiven van honderden smienten uit de Wielsloot past slechts eerbiedig zwijgen, net als bij het neerdalen van een groep wulpen in het weiland daarachter. Bij het zien van kleine zwanen die hoog in de lucht keurig achter elkaar aan vliegen, kun je alleen maar stilstaan en gaan tellen. Zijn het er veertien, net als vorige keer? Ganzen die massaal opvliegen – ook als je het al honderd keer gezien hebt, is het overweldigend. Om stil van te worden. Misschien is daarom die zondagochtend zo'n geschikt moment. Niet alleen vanwege de rust op de A28 en dus de relatieve stilte in de polder, maar ook vanwege de

behoefte aan beschouwing die vanouds aan dat moment in de week kleeft. Voorheen bezocht ik op zondagochtend altijd een kerk, nu bezoek ik de polder en hoor ik daar de lofzang. Op het moment dat – afhankelijk van de windrichting – uit Nijkerk of Bunschoten het geluid van de eerste kerkklokken aanwaait, vertrek ik naar huis. Mijn eredienst zit erop.

Verrassing en bedreiging

Tijdens die eredienst laten zich heel wat zaken voorspellen: de smienten zitten in de Wielsloot, de kuifeenden op het Randmeer, de ganzen achter Nekkeveld. Maar er is ook altijd de onvoorspelbaarheid. Zitten er nonnetjes tussen de kuifeenden, zullen de bergeenden er zijn en meldt misschien de pijlstaart zich weer? Soms word je op een prettige manier verrast, als in de betere kerkdienst. Zoals bioloog-theoloog en fervent vogelaar Jan Boersema (zie ook blz. 37) opmerkt: "Je zoekt een steenarend, omdat je die op een bepaalde plek kunt verwachten, maar je krijgt een waterspreeuw."

De wekelijkse polderdienst is een oefening in luisteren en kijken, dat ook. En op het moment dat je denkt dat je doorhebt hoe het zit, slaat altijd direct weer de twijfel toe. Bij roofvogels bijvoorbeeld – houd ze maar eens uit elkaar. Van een fanatiek vogelend meisje van zeventien leerde ik: "Bij twijfel hou ik het altijd op een buizerd."

Ook al die zangers in het riet kan ik maar lastig onderscheiden. Wat dat betreft zijn er heel wat beter ingewijden. Die zijn er ook altijd op zo'n rustige zondagochtend. Meestal zijn het andere eenlingen, gewapend met kijker, die belangstellend vragen wat je onderweg zoal bent tegengekomen. Maar ik kom ook altijd een groepje oudere mannen tegen die bij het stoomgemaal zitten keuvelen. En twee vrienden die vanuit een langzaam rijdende auto de weilanden af speuren en zeggen: "Wat ben je rijk als je daar naar mag kijken hè." En ik praat geregeld met een man – de polder is op zondagochtend vroeg geen oord voor vrouwen – die er elke dag rondloopt, al sinds zijn vroege jeugd in de jaren vijftig in Bunschoten. Hoewel hij geniet van wat hij ziet, ziet hij

vooral wat er niet meer is. Op de oude dijk maakte gras plaats voor asfalt, in de weilanden verdween de bloemenweelde. De vechtende kemphanen zijn voorgoed verdreven en andere weidevogels namen in aantal af. "Wat ervoor in de plaats is gekomen? Vossen, roofvogels, bunzings. Die halen de nesten leeg, maar ja, die mogen niet afgeschoten worden. Je moet de natuur beheren, anders wordt het niks." Ik word altijd wat onrustig van dergelijke tijdingen. Heb ik net lekker staan kijken naar het overweldigende, soms mijzelf overstijgende spel van de natuur, blijkt het allemaal minder te worden. Ik weet dat natuurlijk wel, maar wil het niet altijd weten. Ook hierin ligt een parallel met die andere eredienst: zolang ik me kan herinneren heb ik in de kerk gehoord dat 'het

allemaal minder wordt'. Heel onterecht en irritant vond ik dat altijd voor die mensen die wél in de kerk zaten. Buiten de kerkmuren is het niet anders: wat waardevol is, kan kennelijk niet zonder bedreiging. Of het nu de onvermijdelijke rondweg om Gouda is, de verschralling van weilanden of de oprukkende vos – altijd loert er wel een gevaar. Zo is ook polder Arkemheen al lang niet meer het ogenschijnlijke paradijs dat het lang was.

Begin en einde

Het is zoals schrijver Koos van Zomeren schreef: "Je ziet niet alleen wat je ziet, je ziet ook wat je weet." Ook hij refereert aan de grote aantallen grutto's die nog niet zo lang geleden heel normaal waren. "Nu zie je die enkele grutto-met-jongen en je denkt aan al die grutto's die je niet meer ziet, je weet dat ze gedecimeerd zijn. Je weet hoe dat komt. Er zijn koude voorjaren, dan worden hun nesten verwoest door boeren die pas laat het land op kunnen met hun mestinjectors, en er zijn warme voorjaren, dan worden hun jongen verhakseld door boeren die vroeg het land op kunnen met hun cyclomaaiers. En als je dat eenmaal weet, zul je nooit meer onbekommerd genieten van de eerste grutto's die zich in maart, terug uit Afrika, boven het landschap verheffen om het einde van de winter aan te kondigen."

Het was Van Zomeren die me begin jaren negentig op het spoor van de vogels zette. Hij schreef schitterende miniatuurtjes over vogels, rake columns en scherpe beschouwingen over de natuur in Nederland.

Onlangs is hij ermee gestopt, uitgeschreven, teleurgesteld over de teloorgang van de natuur, die in Nederland alleen nog van economisch nut lijkt. "Natuurbeherende organisaties prijzen hun gebieden aan als alternatieve attractieparken. Naar wolf en lynx wordt dan ook vooral reikhalzend uitgezien om het hoofd te kunnen bieden aan Efteling en Poneypark Slagharen," schrijft hij in *Naar de natuur*.

Van Zomeren sluit af: "Voorts constateer ik dat de natuur meer en meer als decor fungeert voor mensen die hardwandelen, hardlopen of hardfietsen. De grenzen van deze ego's vervagen niet in de natuur, maar verharderen er juist. Alles in de kosmos draait wel degelijk om hen." ●

Kinderen houden wel van het gespetter.

In het licht

STAREN IN EEN LEEG UNIVERSUM

In het licht van de zon verdwijnen chronische pijnen, zegt de zonnestaarder. Hij bedankt de zon als bron van het bestaan, zoals ook in oude religies gebeurde. Maar zo leuk waren die natuur-godsdiensten niet. “De natuur is sinds mensenheugenis een bedreiging geweest, waartegen je je te weer moest stellen.”

Ron van Dijen is een zonnestaarder, een *sungazer*. Hij kijkt dagelijks recht in zon. Sinds hij dat doet, is hij genezen van allerlei chronische pijnklachten en depressiviteit. De 48-jarige Hagenaar propageert deze ‘oeroude genezingsmethode’ die ook de Maya’s, Lakota’s en Inca’s al gekend zouden hebben. “Dankzij het zonlicht werd mijn leven eenvoudig. Werkelijk geluk werd iets van binnenuit. Het is mijn leven, mijn missie en mijn motivatie, om natuurlijk zonlicht als genezings- en leefmethode te verspreiden.” “Een nieuwe religie met oogkleppen” noemt de altijd wakkere stichting Skepsis het zonnestaren. “Bijna iedereen weet dat je je ogen kunt beschadigen als je recht in de zon kijkt. Toch zijn er mensen die ernaar streven om dit 44 minuten vol te houden. Zij geloven dat zonnestaren louter positieve effecten heeft, mits je je aan bepaalde richtlijnen houdt. De energie die je op deze wijze ontvangt, zou zelfs eten overbodig maken.” Dat de zon in oude religies een grote rol speelde, is ook voor Skepsis geen vraag. Zo kenden de oude Grieken de zonnegod Helios, de Inca’s Inti en de Egyptenaren Ra. “Maar dat bewijst nog niet dat men de gewoonte had rechtstreeks in de zon te staren.” De 50.000 zonnestaarders die er volgens Van Dijen wereldwijd zijn, kunnen maar beter oppassen, vindt Skepsis. Helemaal niet nodig, zegt Van Dijen.

“De zon is gaandeweg uit het zicht van de mens geraakt, omdat we steeds meer binnen zijn gaan wonen, werken en leven. Nu het verband tussen hedendaagse ziektebeelden en zonlicht steeds concreter wordt, is de zon volgens steeds wetenschappers het goedkoopste medicijn van de 21ste eeuw.” Op een filmpje op zijn website bedankt hij na afloop van een sessie de zon, met de handen devoot tegen elkaar: “Dit gaat heel diep, de zon geeft zoveel: contact met het eeuwig leven, bron van het bestaan...”

Maan en sterren

Birgit Verstappen staart niet naar de zon, maar staat ’s nachts wel geregeld te mediteren onder de blote hemel, kijkend naar de sterren en de maan. Tussen 3 en 5 uur is de beste tijd voor deze staande meditatie, die valt onder de zogenoemde *martiale qigong*. “Ik probeer me elke dag bewust te zijn van het feit dat ik een onderdeel ben van een heel groot geheel. Dat is fijn, dat relativeert heel veel. Als ik naar de sterren kijk voel ik me niet klein, maar voel ik juist de grootsheid van de kosmos.” Verstappen (53) promoveerde in 2000 op

‘De zon geeft zoveel: contact met het eeuwig leven’

een proefschrift over ecologische theologie, een studie naar de verhouding tussen mens en natuur door de eeuwen heen. Daarin pleitte ze ervoor om dieren en natuur een stem te geven in de volksvertegenwoordiging. Toen een aantal jaren later de Partij voor de Dieren werd opgericht, werd ze daarin – uiteraard – actief. Ze zat een aantal jaren namens deze partij in de Provinciale Staten van Brabant. Verstappen bedrijft inmiddels geen theologie meer, maar leidt het bureau *Broze, spiritualiteit in bedrijf*.

Terwijl hond Mila zich aan onze voeten nestelt op het tapijt, beschrijft Verstappen de drastische omwenteling die zich in de zeventiende eeuw in ons denken over de natuur voltrok. Sinds die tijd blikte de mens in een leeg universum, zoals de filosoof Pascal zei, met alle gevolgen van dien. Het organische denken, waarin de mens onderdeel is van een groter levend geheel, maakte plaats voor een mechanische, atomische kijk op de natuur. Die visie kon om kerkpolitieke redenen voet aan de grond krijgen, stelt Verstappen. Nogal zwart-wit gesteld: de kerk stond het natuurkundig uiteenrafelen van de materie, het lichaam door de eerste natuurkundigen toe, maar van de geest, de ziel moest iedereen afblijven – dat was het domein van de kerk. “Materie was dood, een boom was dood. Levende organismen werden als dode materie beschouwd. En dus kon je een hond bij wijze van proef op ➔

De zon omarmen

Ejay en zijn vriendin Mireille brengen de zon een groet in de duinen van Den Haag. Zij beoefenen kundalini yoga, volgens kenners een van de krachtigste vormen van yoga. Ze omarmen als het ware de zon en vangen zo haar energie op. Anders dan de zonnestaarders doen ze daarbij – heel verstandig – wel hun ogen dicht. Bij een andere oefening houden de twee de ogen wel geopend, namelijk wanneer ze elkaar voor langere tijd intensief aankijken. Ejay voelt zich tot kundalini aangetrokken omdat die veel innerlijke rust brengt. “Het is net zoiets als eten, drinken en slapen voor me.”

plankjes spijkeren en opensnijden – dat het beest gilde, hoefde je niet serieus te nemen. Zodra je zijn stembanden doorsneed, had je daar ook geen hinder meer van.”

Huilen bij de boom

Er is altijd wel verzet geweest tegen dit ‘machinemodel’, waarin de mens met de natuur mocht doen wat hij wilde. Bijvoorbeeld van de romantici in de achttiende en negentiende eeuw. “Maar dat werd afgeserveerd als emotie. Die romantici stonden te huilen bij de kap van een vijfhonderd jaar oude boom – ach de sukkels.” Het verzet tegen de ontzieling van de natuur heeft het tij vooralsnog niet kunnen keren. “En dus mogen we 24 kippen op een vierkante meter zetten en geven we varkens zo weinig ruimte dat ze hun kont niet keren. Het zijn immers machines.” Ondertussen ligt hond Mila in totale

overgave languit op de mat. Birgit Verstappen vervolgt: “Het besef dat de aarde een levend organisme is, waarvoor je respect diende te hebben en waar morele restricties golden, was in de Oudheid nog wel aanwezig. Sinds de zeventiende eeuw is het totaal verdwenen. Kijk eens naar alle bossen die we hebben omgekapt. Kijk naar de manier waarop we de zeebodem hebben omgeploegd. Kijk naar al het plastic dat in de oceanen drijft. Overal zie je de desastreuze invloed van die omslag in het denken.”

Ook dichterbij in Hilvarenbeek, waar ze in een geheel duurzaam gebouwd huis woont. “Er wonen hier in de buurt meer dieren dan mensen, maar in de wei zie ik geen koeien, varkens of kalveren. Je ziet een groen landschap en denkt: o, wat mooi. Maar het is monotoon, het is verzuurd. In Brabant hebben we nog maar dertien procent van de biodiversiteit die

er was. Het bodem- en oppervlaktewater is enorm vervuild, de luchtkwaliteit is slecht.”

In haar proefschrift heeft Verstappen de ecologische theologie gekoppeld aan politieke theologie. “Je verandert de ideologische werkelijkheid niet door er andere ideologische beelden tegenover te zetten. Er zal economisch en politiek iets moeten veranderen, anders blijft het bij moraliseren. Mystiek en politiek horen bij elkaar, anders wordt het te zweverig.” Dat ze namens haar partij extra miljoenen voor de bescherming van biodiversiteit heeft bewerkstelligd en een burgerinitiatief tegen megastallen heeft ontketend, vervult haar met trots.

De mier en ik

Met haar blik op de slapende hond zegt ze: “Ik zie de mens als onderdeel van de natuur. Voor mij is er ten diepste slechts gradueel onderscheid tussen mij en een mier. Wij zijn allemaal wezens met *conatus*, zoals Spinoza zegt, we hebben de wil om te bestaan. Alles wat je in de natuur ziet, wil leven. Alles staat met elkaar in verband. Alles is kwetsbaar. Alles is sterfelijk.”

In de natuur kun je je oordeel loslaten, je hoeft er niks, je moet er niks. “Ik ontdek er hoeveel ik moet van mezelf, hoeveel denkbeelden ik heb die me in de weg staan. In de natuur leer ik: dit is het, nu, meer is er niet. Ik voel dat ik besta, en dat er geen lege ruimte is tussen mij en de boom. Ik voel me heel klein in de kosmos en tegelijk enorm groot.”

Hond Mila wordt wakker. Het is tijd om uitgelaten te worden. Birgit Verstappen haalde haar ooit uit het asiel. “Ze is elke dag blij als ze wakker wordt, ze wil altijd graag naar buiten. Ze is levendig, nieuwsgierig. En op straat denkt ze niet: o, ik ben maar een vuilnisbak en shit, wat loopt daar een mooie rashond, laat ik maar een blokje omlopen. Nee, dat denkt ze niet.”

Stipje tegen de bergwand

Als Jan Boersema de vraag krijgt voorgelegd waar in de natuur zijn hart het hardst gaat kloppen, aarzelt hij tussen de Wadden, die hij als kind vanuit Groningen goed leerde kennen, en de bergen, die hij later wandelend en vogels kijkend zelf

ontdekte. “In beide landschappen komt je eigen kleinheid sterk op je af. Als op de Wadden opeens de mist opkomt, ben je heel nietig en kwetsbaar in zo’n weids landschap. En als je jezelf op foto’s in de bergen ziet, denk je: ik ben ook maar een stipje tegen die bergwand.”

“Dat is niet alleen maar prettig, het kan ook beangstigend zijn”, zegt Boersema (67), bioloog en theoloog en als hoogleraar werkzaam aan de Vrije Universiteit en de Universiteit van Leiden. “We bekijken de natuur tegenwoordig veel te romantisch. Dat komt omdat we haar groten-deels onder controle hebben gebracht. Althans, dat denken we. Het klopt dat de natuur in ons dagelijks leven niet meer als een kracht aanwezig is en – zeker in onze samenleving – geen bedreiging meer vormt. Maar er zijn veel plekken op aarde waar de natuurkrachten af en toe behoorlijk toeslaan.”

Hoewel de hoogleraar intens kan genieten van de natuur, zal hij er nooit in opgaan. “De natuur is toch een grootheid tegenover mij. Ik kan wel ervaren dat ik deel uitmaak van iets groters dan mij zelf, maar ik verdwijn daar niet in. Ik heb niet de ervaring dat ik er één mee word, absoluut niet. Daarvoor word ik waarschijnlijk gehinderd door een teveel aan kennis en ratio.” De uitpuilende boekenkasten in zijn universiteitskamer in Leiden getuigen daarvan.

Lampen aan het firmament

Boersema ziet op dit moment “een revival van een soort animisme, een beetje vermengd met pseudo-ecologische kennis”. Hij licht toe: “We zien het goddelijke niet alleen in de mens en de medemens, maar ook in de natuur om ons heen. We zien God steeds vaker in de natuur. We verbinden dat vervolgens met holistisch denken en met noties als *nature knows best*, de natuur wijst ons de weg, je kent dat wel.” Het is een zienswijze die haaks staat op het beeld dat bijvoorbeeld het Oude Testament leert: “Dat de natuur wel Gods werk is, maar niet samenvalt met God. Daar is een duidelijke scheiding aangebracht: de zon en maan werden aangesteld als lampen aan het firmament, in heel nuchtere termen, dus geen verheerlijking van zon en maan. Met die priesterlijke aanpak

distantieert het Oude Testament zich van de natuurgodsdiensten, zonder dat het de natuur helemaal desacraliseerde. Het houdt ons voor dat je niet de natuur moet aanbidden, maar de schepper van de natuur.”

Vergeet niet, vervolgt de hoogleraar, dat dit enorm bevrijdend heeft gewerkt. “Wij kunnen ons dat niet meer voorstellen, door onze romantische blik. Maar de natuur is sinds mensenheugenis een bedreiging geweest, waartegen je je te weer moest stellen. Je moest maar afwachten of het goed met je afliep. Als je bent onderworpen aan hemellichamen en die te vriend moet houden, kan het heel troostrijk en bevrijdend zijn te horen van een God die het goed voor heeft met de mens.”

Een gemankeerd oer

Jan Boersema ziet ook een andere ommekeer – een “majeure turn” zelfs – in onze houding tegenover de natuur. “Nu we een hoop natuur hebben vernield – deels omdat we hulpbronnen nodig hadden, deels omdat we dat een daad van beschaving vonden – zien we in dat we zijn doorgeschooten. We krijgen opnieuw oog voor het wilde karakter van de natuur. Er

is een verlangen naar ongereptheid, naar de wereld zoals die zou moeten zijn. We noemen de Oostvaardersplassen oerlandschap, terwijl dat niet zo is. We zoeken oerervaringen. Kennelijk is er een grote behoefte aan oer, al is het een gemankeerd oer.”

Want de natuur mag dan misschien meer haar gang gaan, het gebeurt volgens Boersema nog steeds op ónze voorwaarden.

“De wolf is dus welkom, mits hij alleen af en toe een schaap pakt. Daarvoor kunnen we de boer wel compenseren; de regeling is al in de maak. Maar de wolf moet niet aan onze kinderen komen, want dan schieten we hem af. En de bossen mogen best een beetje wild en ruig zijn, zolang de paden maar op orde zijn. En dan is het helemaal leuk als er af en toe een zwijn opduikt. Maar zodra de zwijnen uit het bos komen en alles opvreten, verandert de zaak – dan is het gebeurd met je oogst.” Ondertussen is er toch sprake van een kleine vooruitgang als mensen zwijnen en wolven weer een plekje gunnen en niet *rücksichtslos* afschieten. “Het is goed dat we wat gas terugnemen. Het kan geen kwaad dat we ons bescheidener opstellen.” ●

***'In de oneindige
oceaan voel ik een
geest van God'***

Op het water

DE TOCHT VAN HENK DE VELDE

Op het water ontmoet zeezeiler Henk de Velde de grootsheid die hij toch maar weer gewoon God is gaan noemen. "De zee geeft mij rust. Pas als ik helemaal geen land meer zie, denk ik: nu kan me niks meer gebeuren."

Zeezeiler Henk de Velde (65) zeilt niet meer. Al een aantal jaren geleden heeft hij zijn trimaran Juniper, waarmee hij over de wereldzeeën zwierf, verkocht. Tegenwoordig vaart hij op een motorschip dat hij de naam Solitario gaf. Hij hoeft geen records meer te halen, hij hoeft niet langer op een *never ending voyage* te zijn, maar varen zal hij. Afgelopen winter lag zijn 14 meter lange schip in de plezierhaven van Kampen, eigenlijk als een vreemde eend in de bijt. Net voor zijn vertrek richting kaap Finistère in Noordwest-Spanje, waar hij tot het eind van het jaar wil blijven, spreek ik hem op deze boot die tegelijk zijn huis is. "Een stenen huis, ik moet er niet aan denken. Terreur van de voordeur. Ik begrijp dat mensen zo'n voordeur zoeken en de eigen wereld daarachter, hun *micro environment*, maar voor mij is het niks. Ik ben een reiziger. De afgelopen vijftig jaar heb ik ongeveer drie jaar in een huis gewoond en dat was lang genoeg."

Hij wijst naar de overkant van de IJssel. Daar is hij geboren, in IJsselmuiden. In een gewoon protestants gezin, met een vader die veertig jaar op dezelfde melkfabriek heeft gewerkt. Verder in de familie wat kleine boeren en zo, maar geen enkel spoortje van zeevaarders of reizigers. "Ik ben zomaar komen aanwaaien." Terwijl hij praat, gaan geregeld zijn handen de lucht in, vragend, afwachtend. Hij laat stiltes vallen en stelt, meestal net voor de interviewer dat kan doen, zelf de vragen.

Waar het water naartoe stroomt

"Ik weet nog goed dat ik als jongen van dertien, veertien op weg naar school in Kampen midden op de IJsselbrug stond te kijken. De brugwachter vroeg of ik misschien iets verloren had. Maar nee, zei ik, ik ben aan het kijken waar het water naartoe stroomt. Dat doe ik eigenlijk nog steeds. Ik ben nog steeds bezig met een jongensdroom.

Als kind las ik over verre reizen, grote boten op weids water. Die wereld kende ik helemaal niet. De schepen op de IJssel kende ik; dat was mijn wereld. Het Ganze-diep. Toen ik op mijn vijftiende als lichtmatroos op de koopvaardij ging werken, had ik de zee nog nooit gezien. Varen was mijn manier om iets van de wereld te zien. Dat wil ik nog steeds. Als ik vaar, wil ik ergens heen. Ik moet een doel hebben."

Nu kan me niks meer gebeuren

"De zee geeft mij rust. Eigenlijk is dat vreemd, want de zee is een heel onrustig gebied. Hoe kan het dat ik daarin toch mijn rust vind? Zolang ik land zie, ben ik onrustig. Eerst moet ik altijd dat stuk varen langs Terneuzen, Breskens, ach man, het schiet niet op, dan Engeland voorbij. Pas daarna, als ik helemaal geen land meer zie, denk ik: nu kan me niks meer gebeuren.

Dat heeft te maken met de weidsheid, het glinsteren van het water, de duizend-een-kleuren blauw, niet alleen van het water maar ook van de lucht. Niemand om me heen, geen rotsen, geen land, geen ➔

mensen, dus geen gevaar. Het rare is: ook toen ik ver in het zuiden zat, in heel zware stormen, met duizenden kilometers om me heen zonder mensen, werd ik juist niet bang. Waar zou ik bang voor zijn? Menselijkerwijs is er niemand die me in geval van nood kan helpen. Ik moet het alleen doen. Dat besef geeft een enorme rust. Je bent zo klein in die grote grootsheid. Je weet dat je niets bent, en die nietigheid is prettig. Bij elk windkrachtje meer wordt je boot een meter korter, lijkt het wel. De meeste pleziervaarders kunnen zich nog wel groot voelen op hun boot, maar dat verandert vaak zodra ze de kust niet meer zien. Dan worden ze bang. Ik heb dat niet, op zee ben ik vrij. Als ik in de bewoonde wereld terugkom, denk ik altijd: hier kan eigenlijk veel meer misgaan. Met dit verschil: de hulp is dichtbij.”

Een vogelloze dag is een zeldzaamheid

“Lang heb ik mijn zeereizen een zoektocht naar de stilte genoemd. Tegenwoordig heb ik het liever over de tocht, want ik zoek niet meer, ik vind. Cees Nooteboom zei tegen mij: ‘Jij bent de pelgrim die het elke keer weer vindt en verder trekt.’ Dat raakte me, want het klopt. De buitenwacht denkt dat ik steeds weer weg moet, omdat ik onrustig ben. Maar innerlijk ben ik zo rustig als wat – dat meen ik echt hoor. Stilte is iets anders dan het ontbreken van geluid. Want een zeilboot die door het water gaat, maakt geluid. En toch kan er diepe stilte zijn. Op mijn eerste non-stopreizen rond de wereld had ik constant de radio aan: menselijke stemmen om me heen, al luisterde ik er niet naar. Dat is voorbij, muziek draai ik ook niet meer. Liever luister ik naar de wind, hoe het schip door het water gaat.

Je kijkt overboord en je kan zo diep kijken in dat blauw, kilometers diep denk je. Je ziet kleine visjes, je ziet allemaal lichtschijnselen. Je kijkt naar wolken, naar vogels. Je ziet bijna altijd vogels; een vogelloze dag is een zeldzaamheid. Af en toe een walvis. Je bent dus nooit alleen. Het water zelf is er ook, het is beweging om je heen, het leeft. En in de grootsheid van de wereld op zee ontmoet ik de stilte, de ander met een hoofdletter, God – wat mij betreft allemaal woorden voor hetzelfde.”

Alleen de wereld rond

Henk de Velde (IJsselmuiden, 1949)

maakte lange solotochten over de oceanen. Zijn poging in 1989 om in recordtijd in zijn eentje de wereld rond te zeilen, slaagde niet. Hij was 158 dagen onderweg, 8 dagen te lang. Een andere poging in 1996 mislukte wegens ‘pech met de wind’. In 2007 vertrok hij voor zijn *never ending voyage* langs verre eilanden, met de bedoeling niet meer terug te keren in Nederland. In 2011 zeilde hij toch terug naar zijn geboorteland, onder meer omdat hij zijn zoon Stefan weer wilde zien. De Velde schreef diverse boeken over zijn reizen, waarin hij reisbeschrijvingen afwisselt met filosofische bespiegelingen. Dat is ook het geval in zijn jongste boek *Reizen tussen zand en ijs*, over die Ander, God en de Stilte (uitgeverij De Alk & Heijnen Watersport). De voormalige zeezeiler combineert hierin zijn ervaringen in de leegte van de Sahara met zijn tocht naar de witte stilte van Svalbard (Spitsbergen).

Een heel zacht geluid is het

“Ja, ik ben de grootsheid die ik op zee ervaar weer God gaan noemen. Er is een tijd geweest dat ik hem een andere naam gaf, omdat ik modern wilde zijn. Dat hoeft niet meer. Ik praat openlijk over God. Waarom zou ik me daarvoor schamen? Waarom zou ik hem Manitou noemen en niet gewoon bij de naam die we hem hier gegeven hebben? In de oneindigheid van de oceaan voel ik een geest van God.

Maar ja, wat voel je dan? Leg dat maar eens uit. Voel ik een hand op mij, een aanwezigheid? Nee, maar toch ook weer wel. Ik geloof wel dat God zich persoonlijk met mij bemoeit. Dat heb ik meegemaakt. God heeft mij teruggestuurd van een tocht waarvan ik nooit zou terugkeren. Waarom? Ik kan niet op alles een antwoord geven. Waarom heb ik het record nooit gehaald, God, terwijl ik zo mijn best heb gedaan? Waarom ben ik gescheiden Heer, terwijl ik met mijn ex-vrouw goed bevriend ben gebleven?

Alles heeft een doel. Anders was ik niet degene die ik hier, nu ben. Ik leef in verwondering en ben dankbaar voor alles wat me is overkomen. Voor God heeft alles nut.

Hij laat niet varen het werk dat zijn hand begon, staat ergens in de Bijbel. Daar leef ik mee. Maar nu praten we wel erg veel over God; we willen hem inpakken, we verzinnen beelden voor hem. God is oneindig veel groter dan dat, hij is geest. Maar goed, als ik toch een beeld moet verzinnen, zou ik zeggen: het ruisen van de wind; een heel zacht geluid is het.”

De stormen waar ik moeite mee heb

“De natuur is ontembaar, onregelbaar. Ze gaat helemaal haar eigen gang. We hebben er niets over te zeggen. Daar ben ik blij om, want anders zouden we daar ook nog een puinhoop van maken. Er zit een prachtige logica in de natuur, in de getijden, de stromingen van de zee, de winden, de weersystemen. De stormen waar mijn scheepje en ik moeite mee hebben, zijn er niet voor niks. Ze zwiepen watermassa’s op, waardoor zuurstof ontstaat et cetera. Vergelijk het met een vulkaan, als een soort uitlaatklep van de aarde. Zo zit er zoveel logica in de natuur. De natuur zelf denkt niet; er moet een macht zijn die daarover beslist, dat kan niet anders. Die macht ben ik gewoon weer God gaan noemen. God. Punt.” ●